

Zaman Gazetesi

14/08/2012

Herkül Millas

Etnik çatışmalarda kullanılan bir "silah" anakronik tarih yorumlarıdır. Ama anakronizm etnik çatışmaları körükleyen ve çözümlerini zorlaştıran bir "neden" de olabiliyor. Anakronizm ilk bakışta basit bir "yanlış" gibi görünse de aslında ölümcül sonuçları oluyor. Milliyetçiliğin en temel ilkelerinden de sayılabilir.

Açıklamaya çalışayım:

Eskiden yaşananları yorumlarken, gelişmeleri bugünkü kavramlar ve değerlerle ele almak diye (kısaca) tanımlanabilir anakronizm. Yani bir zamanlar söz konusu olamayacak durumları hayal etmek, ille de öyle imiş gibi davranmak, bundan dolayı hayıflanmak, kızmak veya sevinmek ve gurur duymak, geçmişteki durumlardan bugünkü isimlerle söz etmek anakronik yaklaşımların örnekleridir. Anakronizmin etimolojisi "ana"/"karşı" ve "hronos"/"zaman" kelimelerinden üretilmiş. Peki, böylesine basit bir yanlış nasıl oluyor da "ölümcül sonuçları" olabiliyor?

En başta, geçmişte "normal" olan durumlar bugünün bakış açısından ele alındığında bu geçmiş rahatlıkla, isteğe göre, kötülenebilir veya göklere çıkarılabilir. Etnik gruplar da, milliyetçi taraflı yorumları ile tam da bunu yaparlar: "kendi/biz" saydıklarını üstün diye överler ve "öteki" saydıklarını kötü, barbar, gaddar gösterebilirler. Bu tür yorumlar tabii ki etnik gruplar arasında gerilimi ve giderek çatışmayı da körükler. Oysa geçmişte yaşananlar ne kötü ne de iyi idi; dönemin sıradan uygulamalarıydı. (Benzer davranışları bugün bizim nasıl gördüğümüz tabii ki farklı bir olaydır.) Örneğin milliyetçilik dönemi öncesinde fetihler sıradan bir siyasetti. Güçlü olan, topraklarını genişletirdi. O eski dönemlerde hiçbir zaman saldırana "ayıp ediyorsun", "egemenliğime saygılı ol!" denmemiştir; çünkü kılıç hakkı normaldi. Öte yanda o eski

dönemlerde, örneğin imparatorluklarda insanların dinine ve etnik kimliğine de karışılmazdı.

Oysa milliyetçi anlayışta olanlar geçmişini bugünkü anlayışla ele alırlar. Örneğin, milli kimlik sahibi olmayan cemaatlere veya halk topluluklarına yeni bir kimlik olan milli kimlik yakıştırılır; Müslüman'a "Türk" veya "Kürt" diyebilirler, Ortodoks Hıristiyan'a "Yunan" veya "Ermeni", vb. Sonra iki farklı yorum gündeme gelir. Bir taraf "sınırlarımızı ihlal ettin", "bağımsızlığıma son verdin", "bize eşitlik tanımadın", "sömürdün" derken, öteki taraf "hoşgörülüydük", "dininize karışmadık", "barışı sağladık" demeye başlar. Yani iki yanlış bir arada: ne o eski toplumlar bugünkü etnik grupların karşıtıydı, yani milli topluluklar değildi ve dolayısıyla o dönemdeki olayları bugünkü anlayışla algılamıyorlardı (o dönemde ne "ulusal sınır", ne "bağımsızlık" ne "eşitlik", ne "çağdaş vergi sistemi" söz konusuydu); ama ne de yöneticilerin aklında tabanın dinini değiştirmek, asimile etmek, eşitlik sağlamak kaygıları.

Yani Osmanlı dönemini eşitlikçi olmadığı için kötülemek de, milliyetçi asimilasyon uygulamadığı için övmek de anakronizmdir; ve her iki tutum da aynı kapıya çıkar. Geçmiş dönemlerde imparatorluklar benzerdi. Talan ve yağma için saldırılar düzenlenirdi, ele geçirilen topraklardakiler vergilendirilir, gelir merkeze getirilirdi. Buna karşılık da dine, dile, geleneğe karışılmazdı. İnsanların etnik kökenine bakılmazdı. Büyük İskender, Roma, Bizans imparatorlukları Osmanlı devleti gibi tabii ki milliyetçi değildi. Bizans'ta örneğin, Ermeniler en doğal bir biçimde imparator olurdu.

İmajların dinamiği

Anakronik yorumlar çeşitli alanlarda "uygun" tarihi mitoslar yaratarak bir yanda "bizim" tarafı üstün ve/veya mağdur gösterirken, öte yanda "ötekini" kötü ve haksız göstererek etnik tansiyonu yükseltmektedir. Milli tarihçiliğe, milli kimlik ve etnik çatışma yaratmasındaki rolüne bu açıdan bakmak gerekmektedir. Ama bir de imajlar alanı vardır. Bu konuda uzmanlar üç farklı (milli) imajdan söz ederler. Birincisi, "kendimizi" nasıl gördüğümüzdür; ve bu imaj genellikle olumludur, kendimizi beğeniriz. İkinci imaj, "öteki" ile ilgilidir, onu genellikle kusurlu veya en azından "bize göre" daha eksik görürüz. Ama hep unutulmuş üçüncü bir imaj daha var: "Öteki beni nasıl görüyor?" imajıdır. Bu üç imajın ilişkisi ilginçtir.

Eğer "kendi" imajımız çok olumluysa (kendimizi çok övmüşsek) ve karşı tarafın da bizi pek veya hiç beğenmediğini görüyorsak (üçüncü imaj), o zaman bizimle "öteki" arasında gerilim fazla olurmuş. Ama durum farklıysa, yani kendimizi dev aynasında değil de daha alçak gönüllü bir biçimde görebiliyorsak ve karşı taraf da bizi durmadan kötülemiyor iyi yanlarımızı da kabul ediyorsa uluslar ve etnik gruplar arasında gerilim daha az olurmuş. Yani dikkat edilirse, "ötekini" nasıl gördüğümüz önemlidir ama asıl önemlisi "biz"- "öteki bizi nasıl görüyor" imajlarının ilişkisidir. Bu iki imaj arasında fark büyüdüğünde gerilim, fark azaldığında uyum artıyor.

Tabii karşı tarafın bizi daha dengeli ve anakronizme kaymadan görmesine çalışmalı ve bu yönde çaba gösterilmelidir. Ama "kendimizi" övme konusunda da çalışmalar yapılmalıdır. Özeleştirici okul çağında başlatılmalı örneğin. Oysa okul kitaplarında bunun tam karşıtı yapılmaktadır. Bir okul kitabına bir göz atmak bu eksikliği görmek için yeterlidir. Örneğin bir kitapta (Ortaöğretim Tarih 10. sınıf, 2011) "öteki" konusu işlenirken "kurtarıcıları ve koruyucuları olduk, hoşgörülüydük, adaletimiz tarafsızdı, eşitliği sağlamıştık, din ayırımı yapmadık, hürriyetler

tamdı" biçimde ifadeler on beş kere vurgulanarak yerli yersiz tekrarlanırken, "bizimle" ilgili bir eksiklik veya kusur hiç söz konusu edilmiyor.

İşin sonunda, ötekilerin görüşlerini değiştirmek daha zor, kendimizle ilgili imajımızı değiştirmek daha pratiktir. Özellikle herkes kendi evinin önünü temizler, her ülke ve etnik grup anakronizme karşı elinden geleni yaparsa daha uyumlu bir ortamı hayal edebiliriz.